

EBU'L-‘ALÂ EL-MA‘ARRÎ’NİN BİR FAHRİYESİ*

Babanzâde Ahmed NAİM¹

Osman DÜZGÜN**

Özet

Bu çalışmada, 1872-1934 tarihleri arasında yaşamış olan Babanzâde Ahmed Naîm’in, *Servet-i Fünûn* dergisinde, “Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî’nin bir Fahriyesi” başlıklı Osmanlıca telif ettiği makalenin günümüz Türkçesine aktarılmış haline yer verilmiştir. Müellifin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra fahriye, klasik kaynaklardaki formuyla karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî, Babanzâde Ahmed Naîm, Fahriye.

A BOASTING POETRY OF ABU'L-‘ALÂ AL-MA‘ARRI

Summary

In this study, the Article of Babanzâde Ahmed Naîm who lived between 1872-1934, titled as "Abu'l-'Ala al-Ma'arri's Boasting Poetry" that is issued in *Servet-i Fünun* review by Ottoman Turkish, is dealed. After giving an overview of the life and works of the author Babanzâde Ahmed Naîm, the poetry is compared with the forms that is situated in classical resources.

Key words: Abu'l-‘Alâ al-Ma‘arri, Babanzâde Ahmed Naîm, Boasting Poetry.

* Bu çalışma, Babanzâde Ahmed Naîm tarafından, “Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî’nin Fahriyesi” adı altında, *Servet-i Fünûn* dergisinde, c. 16, S. 402, s. 187-188, (12 Teşrîn-i Sâni, s. 187)’de yayımlanan makalenin günümüz Türkçesine aktarılmış halidir. Fahriyede yer alan beytlerin sayı, sıra ve noktalama işaretlerinde makalenin orijinali esas alınmıştır. Orijinali 41 beytten oluşan bu fahriyenin, 24 beyti müellif tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. Kaynaklarda farklı yer alan kelimeler sonnotlara eklenmiştir. Osmanlıca kaleme alınan makale, tarihi değeri olması sebebiyle günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Ahmed Naîm’in yazarlık hayatına 1314/1898 yılında, *Servet-i Fünûn* dergisinde, “Bedâyi‘u'l-‘Arab” başlığı altında, Cahiliye devri ve erken İslâm dönemi Arap edebiyatından şiir tercümeleri ve açıklamalarıyla başladığı bu tercümeleri hayli ilgi ve takdire mazhar olmuştur. Fahriyenin orijinal metni için bkz. Ebu'l-‘Alâ el-Ma‘arrî, *Sıktu'z-Zend*, Beyrût 2005, 2. Baskı, s. 193-196.

** Yard. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (e-posta: duzgunosman@gmail.com).

أَلَا فِي سَبِيلِ الْمَجْدِ مَا أَنَا فَاعِلٌ عَفَافٌ وَإِقْدَامٌ وَحِزْمٌ وَنَائِلٌ

Benden haberdar olmayanlar varsa, bilsinler ki ben; yaptığım her işi, şeref ve fazilet için yaparım. Bundan dolayıdır ki; her türlü fiilde, hep kötülükten kaçınma ve iffete sarılma amacı güderim. Eylemlerim; esirgemededen vermek, bahşetmek ve cömertliği alışkanlık haline getirmek üzeredir. Cesaret ve bahadırılık uğrunadır. Basirette ve kararlılıkta ileri gitmedir.

أَعْنَدِي -وَقَدْ مَارَسْتُ كُلَّ خَفِيَّةٍ- يَصْدَقُ وَاشْ؟ أَوْ يَخَيَّبُ سَائِلًا؟

Ben; cömertlik ve güzel söz alemlerini bilen, feleğin bütün gizli işlerinden tamamıyla haberdar olan ve benzersiz bir akıl sahibi iken beni can dostumla bozuşturmaya, aramıza fitne sokmaya çalışan ve kötü sözler sarf eden bir bozguncunun; prensibi hıyanet olmuş bir dedikoducunun sözünü tasdik etmem hiç mümkün müdür? Yahut mümkün müdür ki; lütuf ve bağışlamama talip olan, iyiliğimi ümit eden çaresiz bir dilenciyi hayal kırıklığına uğrattayım ve onu bu isteğinden mahrum edeyim?

أَقُلُّ صُدُودِي أَنْتَنِي لَكَ مُبْعَضٌ وَأَيْسَرُ هَجْرِي أَنْيَ أَعْنِكَ رَاحِلٌ

Ey fenalık isteyen düşman! Beni kendine muhtaç mı sanırsın? Emin ol ki bana göre, yavaş yavaş senden yüz çevirmek sana buğuz ve düşmanlıktır. Benim için en kolay hicran; yanından savuşmak, senden ayrılmaktır.

إِذَا هَبَّتِ النَّبَّاءُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَأَاهُونَ شَيْءٍ مَا تَقُولُ الْعَوَائِلُ

Ey düşman takımı! Sizin hasımlık şamatanızın da bence ehemmiyeti yoktur. Sizler benim faziletimin düşmanısınız. Aramızda husumet, doğruluktan yüz çevirme ve ayrılık rüzgarı esince artık sizlerden bekleyeceğim; bana nispet edeceğiniz şeylerin en hafifi, en küçüğü; kişilerin ayıplarını araştıran kadınların dillerine dolayacakları sözler olabilir.

تُعَدُّ ذُنُوبِي، عِنْدَ قَوْمٍ، كَثِيرَةً وَلَا ذُنُوبَ لِي إِلَّا الْعُلَى وَالْفَوَاضِلُ

Bazı kimselerin nazarında benim pek çok günahım, kabahatim vardır; onlar, bunları sayar dururlar. Halbuki gerçekte, sahip olduğum derece; şeref ve yücelikten ibarettir. Bütün güzel sıfatlara sahip olmaktan başka bir günahım yoktur.

كَأَنِّي - إِذَا طَلَبْتُ الزَّمَانَ وَأَهْلَهُ - رَجَعْتُ وَعِنْدِي لِلْأَتَامِ طَوَائِلُ

Zamanla, zamanın çocuklarıyla boyumu ölçerek fazilet meydanında onlarla çekişmeye giriştikten, o geniş sahada müsabaka içinde boy gösterdikten sonra o yerme yerinden tam bir galibiyet elde ederek dönüşüm; bana öyle geliyor ki; bu halimi bir türlü çekemeyen halkın intikam hırsını davet etmiş olmalı. Fazilet ve kemalimin düşmanı olanların haline dikkatle göz atarlarsa; bu durum anlaşılabilir olur.

وَقَدْ سَارَ ذِكْرِي فِي الْبِلَادِ: فَمَنْ لَهُمْ بِإخْفَاءِ شَمْسِ ضَوْهَا مِتْكَامِلٌ؟

Bunlar istedikleri kadar atıp tutsunlar, karşımda bulunsunlar? Benim şöhret, nâm ve şânım dünyanın ufuklarına yetiştirdi, her yeri dolaştı. Acaba tam kemaline erişmiş aşık bir güneşin parlaklığı ile dünya ışığının arasını örtme ve gizlemenin üstesinden hangisi gelebilir?

يُهْمُ اللَّيَالِي بَعْضُ مَا أَنَا مُضْمَرٌ وَيَثْقُلُ رَضْوَى⁴ دُونَ مَا أَنَا حَامِلٌ

Varsın benim kadrimi cahil olanlar bilmesin. Ben bilirim ki, içimde gizli olan büyük sırların yalnız bir tanesi alemi düşündürmeye, baştan sona tefekkür etmeye ve dikkat çekmeye kafidir. Hiç şüphem yok ki taşıdığım, tahammül edebildiğim bela ve musibetleri değil, bu musibetlerin en basitlerini bile dağ tepelerine yükleseler; bu (bela ve musibetlerin en basitleri), onları; yükün altında ezilen beygirler gibi yapar.

وَإِنِّي - وَإِنْ كُنْتُ الْأَخِيرَ زَمَانَهُ - لَأَتِ بِمَا لَمْ تَسْتَطِغْهُ الْأَوَائِلُ

Her ne kadar ben, kemalat sahasında başlarını yukarı kaldıranların (öne çıkanların) en genci olsam da zaman olarak geciktim. Lakin önceki büyüklerin yapamadığı şeyleri yapacak, onların aciz kaldıkları önemli işlere başlayacak ve onları hakkıyla tamamlayacak güce sahibim⁵.

وَأَغْدُو: وَلَوْ أَنَّ الصَّبَاحَ صَوَارِمٌ، وَأَسْرِي: وَلَوْ أَنَّ الظَّلَامَ جَحَافِلُ

Sabahın açık hayrı keskin kılıç da olsa beni kesin kararımdan döndüremez: Ben yine seher vaktinde müşkül işlerin görülüp halledilmesine, ihtiyaç sahiplerinin imdatlarına yetişmeye hızla çalışırım. Gecenin zifiri karanlığı, korku salan ordular teşkil etse de himmetimin önündeki yolu kapayamaz: Ben yine karanlığı kovmak için tam bir ağır başlılıkla büyük işlerin arkasından koşarım.

وإني جوادٌ لم يُحلَّ لجامه، ونصلُ يمانٍ^٧ أغفلة الصياقل

Ben, dizgini henüz süslenmiş safkan ve dörtnala koşan bir atım ki bundan dolayı soylu aslım asla lekeli olmaz. Ben, kılıç bileyenlerin gözüne henüz ilişmemiş öyle bir parlak kılıcım ki üzerimde bulunan cıldan dolayı kabiliyetimin özü kusurlu sayılmaz.

فإن^٨ كان في لبس الفتى شرفٌ له، فما السيفُ إلا غمده والحمائل

Bir kişinin elbisesinde ve kıyafetinde hiçbir şeref ve meziyet yoktur. Eğer insanın kadir ve kıymeti dışındaki elbisesine uygun olsaydı; keskin kılıç, kıymeti dışında görünen kını ile onu taşıyandan başka bir şey olmak lazım gelirdi.

لدى موطنٍ يشتاقة كل سيدٍ ويقصُرُ عن إدراكه المتتاول

ولي منطقٌ لم يرُضَ لي كُنه منزلي: على أتى^٩ بين السماكين^{١٠} نازل

Benim öyle ulvî bir aklım ve idrakim vardır ki bu ana kadar elde etmiş olduğum mertebenin yüksekliğini, makamın ulviyetini bile bana az görür. Halbuki ben Ülker yıldızı gibi her büyük insanın hasret gözünü diktiği ve özlemine çektiği, her arzusu gerçekleşen büyük insanların yetişmekten aciz kaldığı âlî bir mertebeyi; kendine övünme ve yücelme noktası saymış bir insanım.

ولما رأيتُ الجهل في الناس فاشياً تجاهلتُ حتى ظنَّ أنني جاهل

Lakin ne çare ki; kadir ve kıymetimi bilen olmadı. Cehaletin had-dini bilmezleri, halk arasında yayılmış görünce ben de cahilmiş gibi davrandım. Bu, herkesin beni cahil bildiği noktaya kadar devam etti. وكيف تمام الطير في وكناتها، وقد نصبت للفرقدين^{١١} الخبائل

فوا عجباً! كم يدعي الفضل ناقص؛ ووا أسفاً كم يظهرُ النقصَ فاضل

Eyvah!.. İlim ve irfandan, idrak ve basiretten mahrum nice bayağı insanlar vardır ki fazilet ve erginlik iddia eder dururlar. Yazık! Nice fazilet ve irfan sahibi vardır ki cehalet ve eksiklik gösterirler. Felek üç derece yüksekte bulunan “Ferakdân”a (Kutup Yıldızı'na) bile tuzaklar kurmuş; benim gibi ciddi, gayret sahibinin başına türlü düzenleri bela etmişken, bilmem ki, zayıf kuşçağızlar; o aciz mahluklar yuvalarında nasıl rahat uyuyabiliyorlar? Şaşıyorum!

ينافس يومي في أمسي تشرفاً، وتحسد أسحاري علي الأصائل

Halbuki, marifet ve fazilet derecemden anlamalı ki; her günüm, onu takip eden günümle -vücudumla teşerrüf ettiği için- fazilet ve üstünlük davasında bulunur. Her akşam, ondan sonra gelen seher vaktine, benden dolayı haset eder.

وطال اعترافي بالزمانِ وحرّفه^{١٢}، فأسئتُ أبالي من تغولِ العوائل

فلو بان غنقي^{١٢} ما تأسفَ منكبي، لو مات زندي ما يكتة الأنامل

Eskiden beri ben feleğe sitem ediyor, onun bana yaptığı her türlü kötülükten haberdar oluyor ve bunları yakın derecesinde biliyordum. İşte bunun içindir ki feleğin büyük belaları kimi isterse kapsın, götürsün, mahvetsin; benim umurumda bile değildir. Bu hakikati iyi bilmek, beni o kadar gamsız etmiştir ki mesela boynum kopsa, kesilse, yanında duran omuz başlarım üzülmez; bileklerim ölse, uçlarında bulunan parmaklarım yas tutmaz.

إذا وصفَ الطائيَّ بالبخلِ ماذر^{١٨}، وعيّرَ قسأ^{١٤}، بالفهاهة، باقل^{١٥}
وقال السُّهي^{١٩} للشمس: أنتِ ضنيلة^{٢٠} وقال الدجى للصبح^{١٦}: لئنك حائل
وطاولت الأرض السماء سفاهة، وفاخرت الشهب الحصى والجنادل
فيا موت زر، أن الحياة ذميمة

Mâder gibi bir cimri, Hatem-i Tâî'yi kendisiyle niteler ve aşağılarsa... Bâkil, Kuss b. Sâ'ide gibi keskin dilli bir hatibi kendi meziyetleri olan miskinlik ve becerisizlikle ayıplarsa... Sühâ yıldızı parlak Güneş'e: “Senin parlaklığında ve ışığında kusurlar var.” diye yermelerde bulunursa... Karanlık bir gece, aydınlık bir sabahı: “Senin rengin açıktır.” diye paylarsa... Toprak; kendine layık cehaletiyle, gök

kubbeye karşı güzelliğiyle övünürse... Çakıl taşları, taş parçaları delip geçen alevlere karşı böbürlenmeye başlarsa; artık ey kurtarıcı kumandan (ölüm) hiç durma! İmdada yetiş! Zira hayatın hiçbir tadı yoktur. Sen de ey eziyet saçan nefis! Hiç kalma, gizlenmeye bak! Zira emsallerine üstünlük taslayışın sebebiyle seninle eğleniyorlar.

KAYNAKÇA

- Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî, *Sıktu'z-Zend*, Beyrût 2005, 2. Baskı, s. 193-196.
es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Tah. Ahmed el-Arnaût, Beyrut 2000
İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001.
M. Cevdet İnançalp, *Müderriş Ahmed Naim*, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1935
M. Ertuğrul Düzdâğ, *Türkiye'de İslâm ve Irkçılık Meselesi*, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1983
Mithat Cemal, *Mehmet Akif Ersoy -Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1990
Osman Nuri Ergin, *İslâm Ahlakının Esasları*, İstanbul, Yücel Yay., 1963
Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, b.t.y.

¹ Babanzâde Ahmed Naîm: 1872 yılında Bağdat'ta doğdu. Babası son asrın tanınmış ilim ve idare adamlarından Mustafa Zihni Paşa'dır. Tahsiline Bağdat'ta başlayan Ahmed Naîm, Bağdat rüştiyesinin orta kısmını bitirdikten sonra İstanbul'a geldi. Galatasaray Sultanisi ve Mülkiye Mektebi'nde okudu. Bir ara Hariciye Nezareti Tercüme Kalemi'nde çalıştıktan sonra Maarif Nezareti Yüksek Tedrisat Müdürlüğüne getirildi (1911–1912). Galatasaray Sultanisi'nde Arapça okuttu (1912–1914). Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Odası üyeliğinde bulundu (1914–1915); bu görevini Darülfünun'un lağvedilmesine kadar (1933) aralıksız sürdürdü. 13 Ağustos 1934'te İstanbul'da Cenab-ı Hakk'ın rahmetine kavuştu. Kabri Edirnekapı mezarlığında Mehmet Akif Ersoy ve Muallim Cevdet'in yanındadır.

Millî şairimiz Mehmet Akif Ersoy çok sevdiği Babanzâde'yi şöyle tarif eder: “Kuvvetli bir iman ve seciye sahibi, inandığına sonuna kadar sadık, riyasız halis bir Müslüman... Kaba sofuluktan arı salâbet... Edebiyat ve musikiden zevk alır. Hoş sohbet, bulunduğu mecliste meşrebine muarız adamlar olsa da onlara tatlı tatlı konuşur, zarif nüktelerle meclise şetaret verir... Soğukkanlılığını muhafaza eder, hissiyatına mağlup olmaz. El-hâsıl: bir insan-ı kâmil”.

İlmi derecesi çok yüksek, ilmiyle amel eden ve amelinde halis olan bir âlimdi. Medrese tahsili görmediğinden kendi kendini yetiştirmiştir. Arapçası, Farsçası ve Fransızcası mükemmeldi. Doğu ve Batı kültürünü tam manasıyla hazmetmiş bir insandı.

Büyük bir felsefeci olan Ahmed Naîm, Fransız filozoflarından ünlü, George Fonsegrive'in bir eserini “İlmü'n Nefs” adıyla Türkçeye çevirmiştir.

Babanzâde'nin ilmi şahsiyetini ön plana çıkaran diğer bir yönü de usta bir muhaddis oluşudur. Ahmed Naîm'in bu yönü, İslam âlimlerinin çoğunun Kuran-ı Kerim'den sonra en önemli kaynak diye nitelendirdiği Sahih-i Buhari'nin Tecrid-i Sarih Tercümesi'ne yazdığı 500 sayfalık mukaddimeden ortaya çıkmaktadır.

Kadim dostu Mehmet Akif onun ölümünden sonra şunları söylemiştir: "Bizim biçare Naîm'in aniden vefatı beni çok sarstı. Evim barkım yıkılmış da ben altında kalmışım sandım. Bu zavallı şark öyle kıymetli vücutları bundan sonra çok zor yetiştirir. Bilemiyorum, hükümet hesabına tercüme etmekte olduğu Tecrid-i Buhari son bulmuş muydu? İnşallah nakıs kalmamıştır. Çünkü öyle bir tercüme başka hiçbir babayığidin harcı değil." (Mithat Cemal, *Mehmet Akif Ersoy - Hayatı-Seciyesi-Sanatu*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1990, s. 105.)

Eserlerinden bazıları: *Sarf-ı Arabiye Mahsus Temrinat-1321*, *Mebâdi-i Felsefeden İlmü'n nefis* (Georges L. Fonsegrive'in *Eléments de Philosophie* kitabından tercüme)-1331, *İslâm'da Dava-yı Kavmiyet-1330*, - *Hikmet Dersleri-1329*, - *İlm-i Mantık* (Elie Rabier'den tercüme)-1335-1338, *Filozof Dr.Rıza Tefvik Beyefendi'ye-1336*, *Ahlak-ı İslâmiye Esasları-1328*, *Hadis-i Erbain* (Muhyiddin Nevevi'nin *el-Erbain* adlı kitabından tercüme)-1341, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercüme ve Şerhi-1928* (Vefat ettiğinde eser yarım kaldığından tercüme Kamil Miras tarafından tamamlanmıştır.), *Genel Çizgileriyle İslâm (Sebilürreşad'da yayınlanan "İslâmiyet'in esasları, mazisi ve hali" adlı yazının sadeleştirilerek neşri)-1975* ve *Sebilürreşad, Sırat-ı Müstakim, Mahfil, Manzara* gibi dergilerde yayınlanmış çok sayıda yazısı bulunmaktadır.

Babanzâde Ahmed Naîm'in hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Cevdet İnançalp, *Müderriş Ahmed Naim*, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1935; Osman Nuri Ergin, *İslâm Ahlakının Esasları*, İstanbul, Yücel Yay., 1963; M. Ertuğrul Düzdağ, *Türkiye'de İslâm ve Irkçılık Meselesi*, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1983; İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001.

² Bazı kaynaklarda *hakika* (أنتي) şeklinde geçmektedir (Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî, *Sıktu'z-Zend*, s. 193).

³ Bazı kaynaklarda *li-enâmî* (لأنام) şeklinde geçmektedir. (es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Tah. Ahmed el-Arnaût, Beyrut 2000, c. VII, s. 70.)

⁴ Radvâ (رضوى): Tihâme sıradağlarında bulunan bir dağın ismidir (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, b.t.y., c. I, s. 293.).

⁵ Şair, Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî, eşine az rastlanır hazırcı cevap biriymiş. Günün birinde dostlarından bir zat: "Acaba bir tartışmada yenildin mi? Cevabından aciz kaldığın bir soru oldu mu?" diye sormuş, Ebu'l-'Alâ: "Evet, hem de sekiz-on yaşında bir çocuğun zekasına mağlup oldum" cevabını vermiş.

Gerçekte şair bir gün, sokakta böyle bir çocuğa rastlamış. Çocuk, şairin kim olduğunu, kendisinden sorup öğrendikten sonra: "O halde,

وإنسي، وإن كنت الأخير زمائمه، لآت بمما لسم تسنطغه الأوائل

beytini söyleyen de sen olacaksın" demiş. "Evet" cevabını alınca: "Evâil dediğin kimseler alfabe de yirmi sekiz harf buldular, öğrettiler. Sen bunlara bir harf ilave edebilir misin?" diye sormuş. el-Ma'arrî, hayret ve dehşet içinde kalarak demiş ki: "Bu çocuğun ileri zekası, fıtratı, çabuk kavrayışı çok yaşamasına manidir!". (Hissi kablel vuku cinsinden olan şaire ait bu sözler, çok geçmeden vuku bulmuş ve çocuk vefat etmiştir [Sadeleştiren]).

⁶ Bazı kaynaklarda *nadv* (نضو) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 194).

⁷ Nasl-ı Yemânî (نصل يمانى): Yemen kılıcı demektir. Oradan iyi kılıçlar çıkarmış.

⁸ Bazı kaynaklarda *ve in* (وان) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 194).

⁹ Kaynaklarda *ennetî* (أننى) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 194).

¹⁰ سماكان Semâkân: Gayet yüksek olan ve parlayan iki yıldızdır. Bunlardan güneyde yer alanına Semâku'r-Râmih (سماك الرامح, Arcturus), kuzeyde yer alanına ise Semâku'l-A'zel (سماك الاعزل, A de la vierge) denilir. Bunlara semâkân (سماكان) denilmesi, sahip oldukları yüksekliklerinden (سموك) dolaydır.

Bu iki yıldızın ismi, Osmanlı edebiyatında pek o kadar bilinmediğinden, yine parlaklık ve irtifa ile meşhur olan akd-ı pervîn (Ülker yıldızı) ile tercüme edildi.

¹¹ Ferakdân, فرقدان: Benâtu Na's, yani küçük ayı yıldızlarından gayet parlak iki yıldızın ismidir ki, gece çöllerde onlarla yol bulunur (A. B. De la Petite Ourse).

¹² Bazı kaynaklarda *ve sarfihi* (وصرفه) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 194).

¹³ Bazı kaynaklarda *'adudî* (عَضْدِي) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 194).

¹⁴ Arapların iyi hatiplerindendir. Asr-ı saadete yetişmiş ise de, peygamberliği görmeye ömrü yetmemiştir. Araplar arasında, hutbelerinde *emmâ ba'd* (أما بعد) terkiğini kullanan ve bunu kılıçla irad eden ilk kişidir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.), yakın bir zamanda peygamberlik verileceğini işaret eden meşhur hutbesini, merhum Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ'da, orijinalindeki belagate layık bir şekilde, güzel bir edâ ve latif bir şekilde tercüme etmiştir. *Eblag min Kuss b. Sâ'ide*, (أبلغ من كسب بن ساعدة) "Kuss b. Sâ'ide'den daha belîğ" sözü Arapların atasözleri arasına girmiştir.

¹⁵ Bâkıl er-Rub'î, باقل الربعي: Konuşma aczi, üşenmesi ve ahmaklığıyla ün salan biridir. Babası Amr b. Rabî'a el-Eyâdî'dir. *A'yâ min Bâkıl*, (أعيان من باقل) "Bâkıl'dan daha aptal" sözü Arapların atasözleri arasına girmiştir.

Günün birinde Bâkıl bir ceylan satın almış. Ceylanı omzunda götürürken ona "Kaça aldım?" diye sormuşlar. Şu kadara aldım diyecek yerde, iki avucunu açmış ve on parmağını ve fazla olarak da dilini çıkarmış ki bundan maksadı on bir dirheme aldığını anlatmakmış. Lakin o, derdini bu suretle anlatıncaya kadar ceylan soluğu sahrada almış.

¹⁶ Bazı kaynaklarda bu mısra لَوْنُكَ حَائِلٌ يَا صُبْحُ وقال الدجى: şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 195).

¹⁷ Bu son mısra, şu şekilde de rivayet edilmiştir: وَيَا نَفْسَ جَدِّي، إن دهرك هازلُ
Anlamı: "Sen de ey zalim nefis! Hiç kalma, gitmeye bak! Zira zaman seninle eğleniyor."

¹⁸ Cimriliği ile tanınmış bir kişinin ismidir.

¹⁹ Kuzey kutup yıldızına yakın, ışığı gayet az ve sönük bir yıldızdır. Araplarca bir gözün iyi görüp görmediği, onu görüp görmemekle tecrübe edilir.

²⁰ Bazı kaynaklarda *ve xafiye* (خفية) şeklinde geçmektedir (Bkz. el-Ma'arrî, *a.g.e.*, s. 195).